

Monumentnummer*: 531971

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status **rijksmonument**
Inschrijving register* **05 juni 2015**
Kadaster deel/nr **82806/5**

*Woonplaats** **Werkendam** *Gemeente** **Altena** *Provincie** **Noord-Brabant**

Locatiennaam **Werkendam** *Locatieomschrijving* **NHW-Tussenstelling Woudrichem, Werkendam**

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Werkendam	R			1315
Werkendam	R			1316
Werkendam	R			2368
Werkendam	R			2448
Werkendam	R			2863
Werkendam	R			3209
Werkendam	R			586
Werkendam	S			1456
Werkendam	S			160
Werkendam	S			1865
Werkendam	S			1866
Werkendam	S			1975
Werkendam	S			2814
Werkendam	S			2815
Werkendam	S			2829
Werkendam	S			2846
Werkendam	S			2943
Werkendam	S			3161

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Werkendam	S			3162
Werkendam	S			3485
Werkendam	S			3489
Werkendam	S			3490
Werkendam	S			3491
Werkendam	S			3486
Werkendam	S			3487
Werkendam	S			3488
Werkendam	P			1677

*Omschrijving***

Cluster 81.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P als onderdelen van de lineaire en accesverdediging van het complex Tussenstelling Woudrichem-Werkendam en als 20ste-eeuwse, in serie gebouwde, toevoegingen aan de bestaande verdediging. Op verschillende locaties tussen de vestingstad Woudrichem en het Fort Steurgat bij Werkendam bevinden zich groepsschuilplaatsen Type P. Van de omstreeks 50 nog bestaande exemplaren zijn de meeste in lineair verband tot stand gekomen waarbij de hoofdverdedigingslijn achter de inundatiezone als verbindende lijn kan worden beschouwd. Van eventuele toenmalige aarden, houten of betonnen werken in de nabijheid van de groepsschuilplaatsen, zoals groepsnesten, loopgraven en dergelijke is weinig of niets meer aan de oppervlakte te herkennen. Een onbekend aantal exemplaren groepsschuilplaatsen is in de loop der jaren verloren gegaan door verlegging van dijken, uitbreiding van nederzettingen en dergelijke.

De Groepsschuilplaatsen Type P zijn volgens min of meer uniform of standaardontwerp in de jaren 1939-1940 op meerdere plaatsen in Nederland gebouwd. Ze komen in ieder geval in groten getale voor aan het Zuidfront van de zogenoemde Vesting Holland (aan de Nieuwe Merwede en het Hollandsch Diep) en op diverse plaatsen in de Nieuwe Hollandse Waterlinie - toen het Oostfront van de Vesting Holland genoemd (onder meer in het gebied tussen Fort Rijnauwen en Fort Vechten [= de Houtense Vlakte], op en bij Fort Everdingen en in het gebied tussen Woudrichem en Werkendam). Het totaal aantal gebouwde exemplaren bedraagt circa 700, waarvan in de Nieuwe Hollandse Waterlinie ongeveer 570; het merendeel (ca. 400) hiervan bestaat nog. Het bouwprogramma van de groepsschuilplaatsen Type P was bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog niet afgerond en van een aantal exemplaren is bekend dat ze nooit zijn voltooid. Hiervan bevindt zich in dit complex een voorbeeld. Type P (vanwege de markante vorm ook wel 'de piramide' genoemd) is vermoedelijk het meest bekende type betonnen verdedigingswerk in Nederland. Het type kwam voort uit de zogenoemde VIS 77 (Voorschrift Inrichten Stellingen no. 77), uit 1928 en had onder meer als bestemming deel uit te maken van de verdediging van een aantal nieuwe accessen, waaronder vooral (autosnel)wegen. De Groepsschuilplaats Type P kwam gewoonlijk tot stand in de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

directe nabijheid van reeds bestaande of in dezelfde tijd gerealiseerde kazematten, geschutsopstellingen, versterkingen of loopgraven. De van oudsher geheel gesloten voorzijde of frontzijde van de groepsschuilplaatsen Type P was in veel gevallen gedekt door aardwerken die deel konden uitmaken van een glacis ter bescherming van de loopgraaf of een gedekte weg. Deze aardwerken zijn thans meestal niet meer aanwezig of nog slechts met moeite herkenbaar, maar op forten, in dijken of in anderszins geaccidenteerd terrein zijn ze soms nog wel aanwezig. Er zijn talrijke exemplaren van het Type P gebouwd in inundeerbare gebieden, waarbij in een aantal gevallen een zichtbaar (geworden) paalfundering is toegepast; bij andere is een rondom uitstekende funderingsplaat, die direct op de ondergrond rust aanwezig en soms is ook wel een trog tegen inundatiewater zichtbaar. Een onvoltooid exemplaar ten zuidoosten van Werkendam bleef in het stadium van funderingsplaat. Deze betonnen plaat, nabij de Weerenweg en plaatselijk bekend als 'Het Plateau', is rond 2010 bij het bouwrijp maken van de omgeving, geamoveerd. Eveneens onvoltooid zijn een exemplaar voor de Loevesteinsepoort in Woudrichem en twee stuks oostelijk van Fort Bakkerskil, beide buiten dit complex.

Omschrijving

GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P zijn éénlaagse, gewoonlijk in gewapend, circa 100 tot 180 cm dik gietbeton uitgevoerde, granaatvrije, militaire onderkomens, die beschutting konden bieden aan 10-12 manschappen infanterie / artillerie, bij dekkingsklasse W 12-15 of W 21-28. De groepsschuilplaatsen Type P zijn gebouwd op een rechthoekig grondplan, bij maten die uiteenlopen van ongeveer 5.50 x 7.20 x 4.70 m tot 6.50 x 8.20 x 4.90 (b x d x h). De zichtbare hoogte boven het maaiveld varieert echter. De beide blinde zijgevels en de keelzijde zijn tot op ongeveer 3.00 m hoogte verticaal uitgevoerd. Daarboven gaan deze gevels met een knik van ongeveer 45° naar binnen, om vervolgens over te gaan in een vlakke dekking. Rechts in de keelzijde is op plaatselijk verschillende hoogte boven maaiveld een (later al dan niet dichtgezette), meestal vierkante toegangsopening. De in zijn geheel verticale, gesloten frontzijde weerspiegelt de hoeken van 45° en eindigt dus als een 'afgeknotte puntgevel'. In een aantal gevallen zijn in de gevel(s) ijzeren haken of beugels meegegoten die konden dienen ter bevestiging van camouflagemateriaal. Een kenmerkend onderdeel bovenop de schuilplaats type P is de conische, betonnen 'uitlaat', die bestemd was voor toepassing van een periscop. Deze periscopen zijn in de praktijk echter nooit aangebracht. Het interieur van de groepsschuilplaatsen Type P bestaat uit een korte gang (meestal met een betonnen keermuur of balustrade en gewoonlijk enkele neergaande treden) en een van daaruit naar links gerichte 'sluis' die afgrendelbaar was door een (uit meerdere delen bestaande) zware, stalen deur. Via een tweede, vergelijkbare deur kon rechtsom een achterliggende, vrijwel vierkante ruimte worden bereikt, de echte schuilplaats. De toegang kon vanuit deze ruimte worden gedekt door een schietgat voor een geweer. De stalen deuren zijn echter zelden of nooit geplaatst en de ingangen zijn later vaak dichtgezet met baksteen en gepleisterd. De op ruim twee meter boven vloerniveau gelegen plafonds zijn vlak en rechthoekig. In een aantal gevallen zijn nog interieuronderdelen aanwezig, zoals (resten van) houten banken of een steun voor het handvuurwapen voor de bestrijking van de ingang.

De meeste exemplaren in het complex Tussenstelling Woudrichem-Werkendam zijn goed in het veld herkenbaar gesitueerd - in een aantal gevallen in een tamelijk verstoorde context - maar enkele bevinden zich op moeilijk toegankelijke of weinig herkenbare posities en enkele ook op 'kwetsbare' plaatsen.

Waardering

De GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P van het complex Tussenstelling Woudrichem-Werkendam zijn van algemeen belang vanwege:

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw).

Het betreft hier onderdelen uit de periode 1939-1940, namelijk tientallen manschappenschuilplaatsen van het type P (piramide).

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en vanwege de (onderlinge) functionele, functioneel-ruimtelijke en fysieke samenhang en met de overige onderdelen van het complex.

* De onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze in groten getale en duidelijk herkenbaar in lineair verband bewaard zijn gebleven; bijzondere waarden worden hierbij vertegenwoordigd door een onvoltooid gebleven exemplaar ten zuidoosten van Werkendam en mogelijk andere, in een vergelijkbare, incomplete toestand verkerende werken.

* De onderdelen zijn tamelijk gaaf bewaard omdat de voornaamste fysieke kenmerken herkenbaar aanwezig zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie